

Dr. Adorján Gábor¹

AZ AGRÁRKORMÁNYZAT SZÁMÁRA NEHÉZSÉGET JELENT A VIDÉKSTRATÉGIA „ÖSSZERAKÁSA”

A „Szövetkezés” c. tudományos és tájékoztató folyóirat legutóbbi külön kiadásában megjelent szövetkezeti projekt² szűkíti a kört és a szövetkezeti rendszer kihívásait kívánja megválaszolni. A rendszerben tovább lépve a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény (Sztv), valamint a hatályba léptetésétől és az átmeneti szabályokról intézkedő 1992. évi II. törvény, illetve az ezeket követő további szövetkezeti jogszabályok³ alapján elindult újkori mezőgazdasági szövetkezetek útját járva most is aktuálisnak tűnik a kérdés: milyen út vezet tovább?

A 92. évi I. törvény végrehajtása (a mintegy 1200–1300 szövetkezetet érintett) „eredményeként” a közös vagyon nevesítésre került (üzlet-

1 Aranykalász Mezőgazdasági TSZÉSZ elnöke, Mezőtárkány

2 Fekete József (szerk.): Kihívások és válaszok a mai szövetkezeti rendszerben. Kutatási háttéranyag a szövetkezeti jogalkotáshoz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2011.

3 Ld. Zsohár András: Az új szövetkezeti modell szabályozása és az átalakulásra való kényszerítés c. cikkét. In: Fekete József (szerk.): „A szövetkezetek szabályozása Magyarországon (1875–2008). „A fenti törvények „megnyitották” a harmadik szabályozási korszakot (1992–2008). A szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény, valamint a hatályba léptetéséről és az átmeneti szabályokról intézkedő 1992. évi II. törvény egymást feltételező (kiegészítő) olyan két jogforrás, amely a több hullámban megvalósult kárpótlási törvények sorába illeszkedett. A jogalkotó ezen az alapon célozta meg a szövetkezeti viszonyok átalakítását. Benne nemcsak az új helyzetből adódó, logikusnak tűnő, s elfogadhatónak vélt törekvések fejeződtek ki, hanem politikai haszonszerzés, a régi szövetkezetekkel szembeni ellenszenv is megnyilvánult. A vagyonnevesítéssel (az üzletrész intézményesítésével) a jogalkotó a lejtő felső fokára állította szövetkezeteket, s a további lökések sem maradtak el. Az átalakulási, vagyis az 1992. évi II. törvény szerint a szövetkezetek az 1992. évi I. törvény hatály alá kerültek, s ez a helyzet (az általános szabályozást illetően) 8 évig tartott, addig ameddig az új szövetkezetekről intézkedő törvény (2000-ben) hatályba nem lépett. Ezt követően az ún. régi szövetkezetek (átalakulásukig) továbbra is az 1992. évi I. törvény, az újonnan alakultak pedig a 2000. évi szövetkezeti törvény rendelkezései szerint működtek. Párhuzamos szabályozás alakult ki. Az 1992. évi I. törvény hatálya teljes körűen 15 év múlva, 2007-ben (az 1996. évi Sztv. nyomán) szűnt meg.” K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2009, IX. fejezet 175. old.

rész).⁴ A kárpótlási törvény megszüntette a szövetkezeti közös földterületet. Az átmeneti törvény lényegében alapszabály módosítással új szövetkezeteket hozott létre. Ennek az időszaknak a meglepetése a politika számára, hogy tömegesen nem szűntek meg a rendszerváltást túlélő szövetkezetek. Megállapítható tehát, hogy az átalakult szövetkezetek jogi, vagyoni, stb. szempontból már nem azonosak elődeikkel. A hosszan tartó átmenet kormányzati ciklusonként jelentősen változott:

1. az 1994 és 1998. közötti időszakban lényegében nem történt semmi (1994. évi földtörvény a bérleti jogot erősítette), vihar előtti „agrár béke,” időszaka volt.

2. az 1998–2002 között az Orbán-kormány idején történő (döntően a „kisgazda” miniszter által vezetett minisztériumhoz kapcsolódó) szövetkezetpolitika a 92. évi átalakulás utáni új szövetkezeteket nem hagyta békén, újabb változtatásokra kényszerítette, be akarták végezni azt, ami az Antal-kormányban nem sikerült. Emlékezetes a szövetkezeti üzletrészek szövetkezeti visszavásárlásának kísérlete. Teljes, részleges átalakulás keretében több mint 700 gazdasági társaság jött így létre.

3. A 2002–2006-os időszak újabb változást hozott az át nem alakult szövetkezetek helyzetében (Medgyessy-kormány). A nyugdíjas tagok üzletrészenek állami felvásárlásával, majd a 2006. évi X. törvény alapján (a Gyurcsány-kormány idején) az államilag felvásárolt üzletrészek „visszavadásával” és közösségi alapba helyezésével⁵ (osztatlanná tételével) tovább

- 4 Fekete József: Az üzletrész jogi és gazdasági tartalma. In: Fekete József (szerk.): A szövetkezetek szabályozása Magyarországon (1875–2008). „Az üzletrész intézményét az állam vezette be a magyar szövetkezeti rendszerbe. Bevezetése „átmeneti” célokat szolgált, az akkor időszerű és „divatos” kárpótlási hullám sodrában jött létre. Ezt a szándékot ugyanakkor nem lehetett az 1991. és 1992. évi kárpótlási szabályok szerint végbeinni a mezőgazdasági szövetkezetekben. Elvárható lett volna viszont az, hogy a szóban forgó speciális kárpótlási aktusban a kárpótlás klasszikus jogi rendezésének legalább az alapvető elemeit kövesse a jogalkotó. Ennek híján az üzletrész sokfajta értelmezést kapott, valós és kvázi értékpapírként emlegették, a hozzákapcsolódó jogokat és kötelezettségeket tetszés szerint magyarázták. Ebből a jogi káoszról a törvényalkotó egy neki tetsző változatra alapozott, s arra építette rendezési tervét. Ezzel mentesítette magát a üzletrész valós jogi és gazdasági tartalmától, az arra építhető törvényes út követésétől.” K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2009/1–2. sz. 216–217. old.
- 5 Petrovai György: Az üzletrészre vonatkozó rendelkezések. In: Fekete József (szerk.): A szövetkezetek szabályozása Magyarországon (1875–2008). „A Szövetkezeti Üzletrész-hasznosító Kft. tulajdonában lévő mezőgazdasági szövetkezeti üzletrészeknek az ÁPV Rt. hozzárendelt vagyonába kerülése esetén a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény 56. §-ának

bonyolódott a szövetkezetek élete. Ezzel a még aktív tagok és kívülállók nevesített üzletrészének átalakításával (befektetői részjegy, átalakított befektetői részjegy) és a szövetkezetből való kivitelének korlátozásával kialakult mintegy 300 mezőgazdasági „kör.” Színesíti a helyzetet az, hogy 2004. május 1-el beléptünk az EU-ba, ekkorra a hazai mezőgazdaság sok szereplőssé vált és a közös agrárpolitika részévé lett. A kialakult termelési struktúra termelési arányának lényeges befolyására, a mezőgazdasági tevékenység szereplőinek (GT, mezőgazdasági szövetkezetek, családi gazdaságok) integrálására, a hazai agrárpolitika nem volt képes.

„A támogatások hatására” napjainkban kialakult egy döntően alaptevékenységet folytató, kevés munkaerőt (mérettől függetlenül) foglalkoztató „magyar modell”. Ebből a vegyes szerkezetű rendszerből a mezőgazdasági szövetkezetekre összpontosítva lépünk tovább!

Erdei Ferenc szerint „minden szövetkezeti mozgalomnak az lényege, hogy milyen történelmi viszonyok közepette és kik csinálják és milyen célt

(2) bekezdésében foglalt rendelkezés nem volt alkalmazható. Az ÁPV Rt. a hozzárendelt vagyónába került mezőgazdasági szövetkezeti üzletrészeket térítés- és tehermentesen átadta annak a szövetkezetnek, amely az üzletrészt kibocsátotta, feltéve, hogy a szövetkezet nem állt csőd-, felszámolási vagy végelszámolási eljárás alatt, továbbá elfogadta a térítésmentes átadásra vonatkozó ajánlatot. Az e bekezdés szerinti tulajdonszerzés mentes volt az adó-, illeték-, és járulékfizetés alól.

A szövetkezet az általa megszerzett üzletrészt köteles volt bevonni és fel nem osztható vagyónként kezelni. Az alapszabály-módosításával egyidejűleg az üzletrészek szövetkezet nyilvántartásában szereplő névértékének megfelelő összegét a közösségi alapba helyezte. Az Sztv. 105. §-sa szerint a szövetkezet által megszerzett üzletrészt, átalakított befektetői részjegyet a soron következő közgyűlés határozatával bevonta. A közösségi alapba helyezte a közösségi alap javára felajánlott, megszűnt üzletrész névértékének összegét; illetve a visszavásárolt, megszűnt üzletrész névértéke és visszavásárlási értéke közötti különbözet összegét.” K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2009, 381–382 old.

Petrovai György: „Törvényi korrekciók szükségessége. In: Fekete József (szerk.): A szövetkezetek szabályozása Magyarországon (1875–2008) „A visszajuttatott üzletrészek (30–40 milliárd Ft) felhasználhatóságának szociális célhoz kötése több mint hiba volt! Miközben a szövetkezetek veszteségei növekedtek, fejlesztésre nem volt pénzük, munkahelyeket voltak kénytelenek felszámolni és az állam a szociális juttatásoktól más területeken visszavonult, addig a szövetkezetek számára kötelezővé tette a juttatásokat. A nehéz gazdasági helyzet figyelmen kívül hagyása, az önkormányzatiság megsértése volt ez a szabályozási módszer. A demokratikus szövetkezeti mozgalom nem szolgálhat kényszerpályás állami célokat, az EU által deklarált szövetkezés ideológiailag semleges formája volt a megfelelő minta. Vagyis, az európai szövetkezeti alapszabály mintát kellett volna adaptálni és nem újabb sajátos torzszülött magyar modellt alkotni.” K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest 2009, 391. old.

akarnak vele elérni.”⁶ A mai viszonyokat lehetne kedvezőnek is nevezni a szövetkezeti elvek megvalósításához, de a klasszikus történelmi viszonyokhoz: Széchenyi, Károlyi korához képest mégis más. A globalizálódott világban főleg a kereskedelemmel szemben lenne szükséges a termelők és feldolgozók kiszolgáltatottságának csökkentése.⁷ A szövetkezeti recept ma mégis kevésnek tűnik. Az összefogás kényszere nincs meg a szereplőkben.⁸ Szeretné mindenki a maga útját járni, megcsinálni a maga szerencsését. Ez az egyedüli boldogulási szándék nagy kockázattal jár.

A gazdasági válság okán politikai-, pénzügyi-, gazdasági bizalmatlanság van a világban. A szövetkezetek lejáratása, az elveszett bizalom helyreállítása ügyében az állami szféra területén elsősorban a jogi és a gazdasági szabályozásban lépéskényszer alakult ki.⁹ A Darányi Ignác tervben kellene markánsan megfogalmazni azt, hogy mi a célja az államnak a szövetkezetekkel. A pozitív diszkrimináció működtetésére nem tűnik késznek a mai kormányzat sem, bár a szövetkezetek szétverésének a tervével talán felhagyott.

Mit tervez a Kormány a Nemzeti Vidékstratégia végrehajtásának keretprogramjában 2012–2020 között? A stratégia vezérgondolata: a vidék ügye átfogó megközelítést igényel. Ennek megfelelően kiemelt jogalkotói feladatok:

a) földügyi szabályozás:

a földtörvény további módosítása, az üzemszabályozás, a földvédelem, a földvásárlási és földbérleti szabályozás, a zsebszerződések felszámolása, a birtokrendezés, a mezőgazdasági termő területeket veszélyeztető zöld mezős beruházások korlátozása. A helyi közösségek érdekeit figyelembe vevő föld-vagyon gazdálkodás ér-

6 Ld. Kihívások és válaszok a hazai szövetkezeti rendszerben. Kutatási háttéranyag a szövetkezeti jogalkotáshoz.” „Szövetkezés” 2011. évi lapszám. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 10. old. 4. bek.

7 Ld. Csák Csilla: Az agrár-finanszírozás intézményrendszerének nemzetközi modelljei „Szövetkezés” 2001/2. sz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 38–55 old.

8 Ld. Farkas Tamás: Szövetkezeti mozgalmunk állapotáról. „Szövetkezés” 2009/1–2. sz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 5–14. old.

9 Ld. Tamasi Mihály: A vertikális szerepe a mezőgazdasági szövetkezetek fejlődésében – Csongrád megyei tapasztalatok. „Szövetkezés” 1999/1 sz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 59–68. old.

- dekében a földügyekkel foglalkozó intézmények működését érintő joganyag áttekintése, újrafogalmazása;
- b) korszerű üzemgazdasági szabályozás megteremtése;
 - c) a helyi értékesítés további egyszerűsítése; a kistermelői tevékenység szabályozása;
 - d) az élelmiszerek kereskedelmével összefüggő szabályozás áttekintése;
 - e) a folyamatban lévő, illetve 2012 végére tervezett főbb jogalkotási lépések;
 - f) szövetkezetekre vonatkozó törvény, illetve egyéb joganyag áttekintése: a szövetkezést (beleértve a szociális szövetkezeteket is) ösztönző szabályozás megteremtése;¹⁰
 - g) a Nemzeti Vidékstratégia programtól függetlenül kedvezőtlen jelek tapasztalhatók a jogalkotási folyamatban. A Ptk. újra kodifikálása kapcsán a jogi személyek számbavételekor (gt. jog) az illetékes bizottság „belebotlott” a szövetkezeti jogba .

Kirívó az, hogy a jogszabályok tengerében még az sincs szakmailag eldöntve, hogy a szövetkezeti jog külön törvényben vagy a Ptk-ban legyen elhelyezve.¹¹

Akárhogy is történik a jogalkotás, megkerülhetetlen a szövetkezetek vagyoni helyzetének szabályozása: a szövetkezetek közös vagyonának védelme: a Közösségi Alap¹² (KA) ügye. A „Kihívások és válaszok a szövetkezeti rendszerben” c . tanulmány¹³ „Szabályozás” című fejezetének 1. pontjához fűződő véleményem:

10 A szövetkezetek szabályozásáról szóló új törvény megalkotása (Ptk.) folyamatban van, időközben a hatályos Sztv. és más törvények szociális szövetkezetekkel kapcsolatos módosítása részben megtörtént A Szövetkezeti Kutató Intézet a változtatásokkal kapcsolatos észrevételeit és javaslatait a törvény előkészítéséért felelős KIM-nek megküldte. Rövid kivonattal ld. a „Szövetkezés” 2011. évi külön kiadásában. Szabályozás: 20–24. old. (szerk.)

11 Ld. előző lábjegyzetet. Időközben ez a dilemma részben feloldódott, a szövetkezetek alapításának és működésének alapvető szabályai az új Ptk.-ba, az egyéb szabályozási elemek viszont a Ptk.-hoz kapcsolódó leendő törvényben kerülnek rögzítésre. A problémakör azonban továbbra is sok aggályt vet fel. (szerk.)

12 A Közösségi Alap képzéséről és felhasználásáról a szövetkezetekről szóló jelenleg hatályos 2006. évi X. törvény (Sztv), illetve a felhatalmazása alapján kiadott 124/2006. (V. 19.) sz. Kormányhatározat intézkedik.

13 „Szövetkezés” 2011. évi külön lapszám, 14. old.

- a jelzett pont azt sugallja, hogy a szövetkezetek a korábbi időben „rossz fát tettek a tűzre”, ezért bennük megrendült a társadalom bizalma. Mintha nem tartották volna be a törvényi szabályozást;
- ez a megközelítés ezért azt sejteti, hogy a szövetkezetek még nem nagykorúak, gyámkodni kell felettük, meg kell védeni a szövetkezetet a tagságától.¹⁴

A szövetkezetekben 1994 óta felhalmozott közös vagyon az átalakulás vagy megszűnés esetére (tekintettel a KA átadás más szövetkezetnek, illetve szövetségnek) nincs bejártva, amely külön nehézséget okoz a változtatás lehetőségének útjában. Egy adott szövetkezet önállóságát is jelenti az, hogyha a tagság úgy akarja, más formában is folytathassa a működését. Ami nem cél, de nem kellene törvényileg korlátozni sem.

A vázolt helyzetértékelésre visszautalva kikövetkeztethető, hogy a jelenlegi szövetkezeti vagyonban létezik állami kincstárt megjárt vagyon visszajuttatása (a KA) a közelmúlt politika műve, amit nem kellene a rovásunkra írni. Az érdekvérvényesítést szó szerinti értelemben meg kellene valósítani – ez azt is jelzi, hogy nincs semmilyen összehangolt érdek-érvényesítés, az országos Szövetkezeti Tanács (OSZT) működése teljesen formális.¹⁵ Sem a személyi feltételek, sem a közös cél nem látszik. Ennek alátámasztására egyetlen példa, hogy nincs szövetkezeti vezető képzés.

A mezőgazdasági szövetkezetek¹⁶ a versenyszférához sorolják magukat és ezáltal az érdekvérvényesítés, illetve az érdekegyeztetés terepe nem egyezik meg a zömében szolgáltatás területén vagy nonprofit alapon működő szövetkezetekkel. Eredményes piacgazdasági működésük a föld termő-

14 A leírtak nem a tagság, nem a közös vagyon, s nem is az ezeknek keretét adó intézmény: a szövetkezet ellenében, hanem mellettük fogalmazódtak, a velük kapcsolatban leselkedő káros jelenségek, a spekuláció elleni törvényes védelmet szorgalmazzák.

15 A föderációt alapító és testületeibe tagokat delegáló 11 ágazati országos szövetkezeti szövetségtől (is) függ, hogy a szövetkezetek érdekében mi módon egyesítik erejüket, s miként élnek az általuk létrehozott közös fórum adta lehetőségekkel.

16 A Nemzeti Adó-, és Vám Hivatal által a 2010. évről készített mérlegösszesítőben 680 mezőgazdasági szövetkezet szerepel, ebből a MOSZ-nak 196 a tagja, 484 szövetségen kívül működik. Az összes szövetkezetből 5 millió Ft alatti árbevételt 215, az 1.000 millió Ft feletti árbevételt 15 szövetkezet ért el A szóródás igen nagy. A 680 szövetkezet kilenc kategóriába történő felosztásának középső tartományába 71 szövetkezet 50–100 millió Ft, illetve 89 szövetkezet 100–200 millió Ft közötti árbevételt realizált.

képességének adottságától és az időjárástól is nagyban függ. Ha mind e mellett a mezőgazdasági termelőszövetkezet szociális teherviselő is akar maradni (tagi juttatások, munkahely megőrzés területén, stb.), akkor még nagyobbak a kihívások a szövetkezeti szektorral szemben. A generáció váltás időszerűsége nyomán támadt kihívás egy újabb akadály a tovább lépés útjában.¹⁷

17 Ld. Kurucz Mihály: Másfajta szövetkezet és földbirtok-politika szükségessége a mezőgazdaságban. „Újra kell tehát gondolnunk az agrár és szövetkezetpolitikát is, hogy a magas (közösségi és tagállami) költségvetési ráfordításokat igénylő támogatási transzfer úgy oldja az agrár-versenyképességi kihívásokat, hogy az egyúttal a vidéki Magyarország társadalmi térszerkezeti elemét, a települési hálózatot, annak lakossága kor-, és foglalkoztatottsági struktúráját, társadalmi újratemelési képességét szolgálja. Így foglalkoztatás-orientált; a természeti környezetet kímélő, környezetbarát, minden előállítási fokon élelmiszerbiztonságot teremtő, rurális tájképet és társadalmat megőrző, élelmiszer előállító ágazat legyen. Mindehhez teljesen új gondolkodásra és szabályozási megközelítésre van szükség.” „Szövetkezés” 2009/1–2. sz. K. Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 55. old.